

Excursie-objecten van de voorjaarsbijeenkomst 1977 van de Koninklijke Nederlandse Bosbouw Vereniging

Het Savelsbos

Het CRM (staats-)natuurreservaat "Het Savelsbos" heette vroeger "Oostelijke Maasdal-helling"; een naam die meer over het reservaat vertelde dan de huidige.

De grootte van het reservaat is ca. 180 ha. Het reservaat is gelegen op de hellingen van het dal van de Maas tussen Maastricht en de Belgische grens. De hellingen zijn behoorlijk steil; het plateau aan de bovenzijde ligt op 130 m boven NAP, de Maasvallei aan de voet op ca. 45 m. Deze hoge, grillig verlopende en met bos begroeide hellingen zijn niet alleen in landschappelijk opzicht van zeer grote betekenis. Ook geologisch, archeologisch en natuurwetenschappelijk is het reservaat van het grootste belang.

Geologie, geomorfologie en bodem

De ondergrond van het reservaat wordt gevormd

door dikke lagen "Maastrichtse Krijt", die op de hellingen zichtbaar worden. In het Tertiair werd de krijtformatie bedekt met fijne zanden die op vele plaatsen werden geërodeerd. In het Kwartair voerde de Maas veel grintrijk materiaal aan dat op het Krijt werd afgezet. Door de afwisselende afzettingen en erosiewerking van de rivier zijn geleidelijk drie terrassen ontstaan. Na de laatste ijstijd is door de wind een sterk wisselende laag van vruchtbare löss afgezet, die op den duur is ontkalkt, de zgn. lössleem.

Het Savelsbos bevindt zich op de overgang van hoogterras naar middenterras. De naam van het reservaat is ontleend aan een van de droge erosiedalen, die het reservaat in oost-west richting doorsnijden. De smallere droogdalen noemt men "grubben". Ze zijn door de bevolking ook nogal eens als weg gebruikt. De in het reservaat voorkomende gronden kunnen, afhankelijk van het moedermateriaal waaruit ze zijn ontstaan, worden onderverdeeld in lössleemgronden, grintgronden en krijtgronden. Deze

Eiken-Berkenbos (*Quercus-Betuletum*) met adelaarsvaren. "Savelsbos". Foto: J. Th. ter Horst.

Hellingbos met hakhout en overstaanders. Op de voorgrond een scheggeldergrubbe. "Savelsbos". Foto: J. Th. ter Horst.

hoofdgroepen vallen in een 14-tal verschillende bodemtypen uiteen.

Vegetatie

Het vegetatiepatroon van het reservaat is als gevolg van de zeer gevarieerde bodemgesteldheid rijk aan plantensoorten die in tal van plantengemeenschappen gegroepeerd zijn.

Over een betrekkelijk geringe oppervlakte komt het droge Wintereiken-Berkenbos (*Quercus petraea*-*Betuletum*) voor, vooral op de plateauranden en plaatsen waar het moedermaterlaal niet of in geringe mate met löss is vermengd.

Het grootste deel van het reservaat is begroeid met het Eiken-Haagbeukenbos (*Quercus-Carpinetum*). Al naar de verschillen in bodemvochtigheid komen binnen het reservaat zes ondergezelschappen van het Eiken-Haagbeukenbos voor. Van de plantensoorten komen hier talrijke, in hoofdzaak continentale (vaak montane) en Atlantische soorten voor, die men elders in ons land nagenoeg niet aantreft.

De plantenrijkdom is het grootst aan de voet van de hellingen. Hogerop bestaat de bodem vooral uit het kalkrijke krijt. Daar bloeien o.m. het goudgele speenkruid, de gele sleutelbloem, de witte bosanemoon en de opvallende dovenetel. Op de arme, grindrijke zandgrond groeien kamperfoelle, lelietje-van-dalen, bosbes, en manshoge adelaarsvaren.

Bossen

Het grootste gedeelte van het natuurreervaat bestaat uit gemengd loofbos. Naar wordt aangenomen is dit waarschijnlijk altijd al zo geweest. Misschien kwam dit mede dankzij de ongunstige ligging van het reservaat voor landbouwexploitatie en/of ander bodemgebruik. Een gave kruidenlaag is daarvoor een goede indicatie. Met de bomen werd minder voorzichtig gehandeld. Gedurende de laatste eeuwen werd het gemengde loofhoutbos (nu nog ongeveer 135 ha) als eikenhakhout met opgaande bomen geëxploiteerd. Deze beheersvorm heet het z.g. "Middenbos". Hierbij werd het hakhout periodiek (om de 8-15 jaar) gekapt en gebruikt als brandhout, mijnhout of rasterpalen. De tussen het hakhout min of meer verspreid staande zwaardere opgaande bomen (overstaanders) leverden het zaaghout.

Al naar gelang de vraag naar bepaalde houtsoorten, onderging de soortensamenstelling in de afgelopen eeuwen diverse veranderingen. Vandaag de dag kan men op vele plaatsen de menselijke invloed nog duidelijk waarnemen. In het hakhout werd aan bepaalde houtsoorten vaak de voorkeur gegeven, zoals iep, esdoorn, linde en zoete kers. In het begin van deze eeuw werden ook andere houtsoorten geplant, zoals beuk, Amerikaanse eik en populier. Sinds de laatste oorlog wordt het hakhout niet meer geëxploiteerd, enkele uitzonderingen ten behoeve van de flora of fauna daargelaten. Wat de houtsoortensamen-

stelling van het reservaat betreft kan men over de twee étages (lagen) spreken. De bovenétage wordt in het algemeen gevormd door min of meer verspreid staande exemplaren van inlandse eik en berk alsmede enkele essen, tamme kastanjes, Amerikaanse eiken en beuken. Op droge plaatsen domineert de inlandse eik, terwijl op de vochtige en natte plekken de es, esdoorn en ook beuk overheersen.

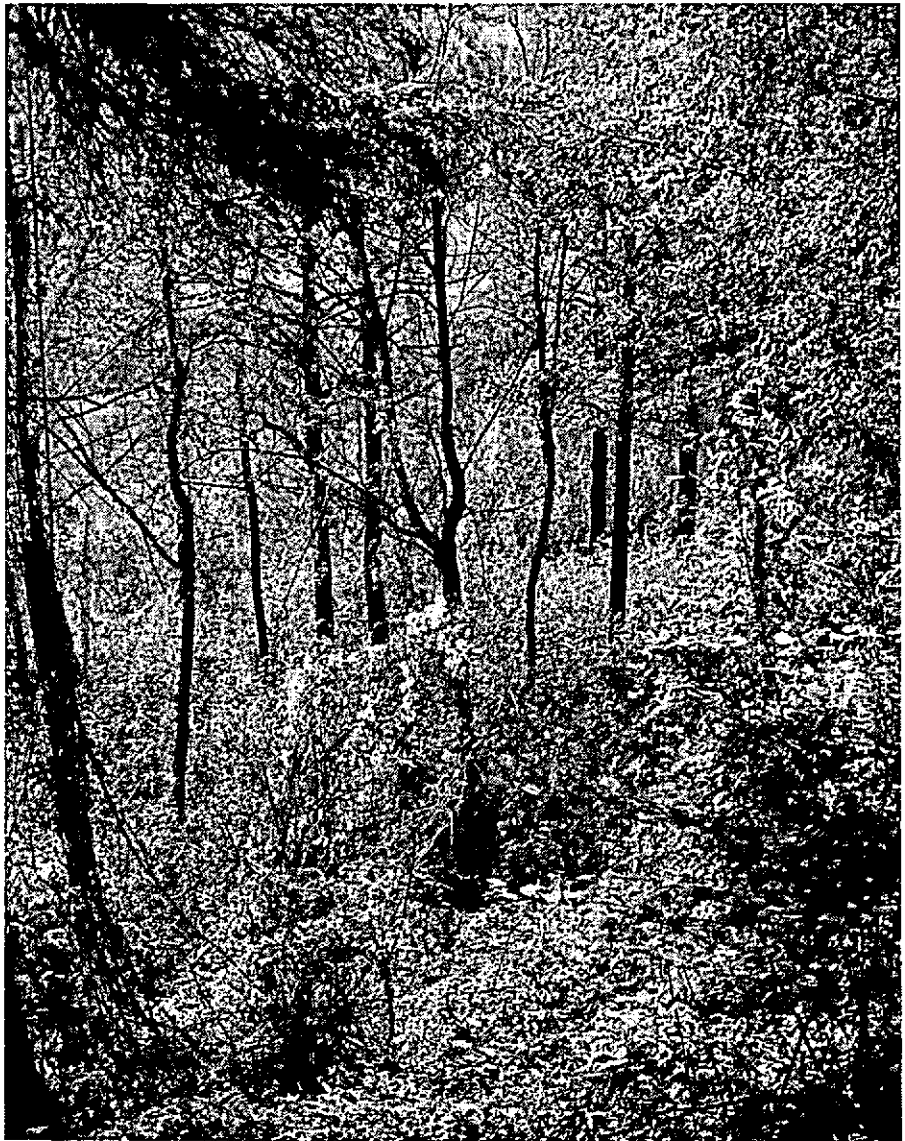
De onderétage bestaat in het algemeen uit dicht of zelfs zeer dicht doorgegroeid hakhout van velerlei soort, zoals zomer- en wintereik, iep (meerdere soorten), beide soorten esdoorn, berken, es en hier en daar zoete kers. Daarnaast hazelaar, vlier en andere struiken.

Ongeveer 35 ha bos bestaat uit de vrij jonge beplantingen (thans tussen 20 en 40 jaar oud). Dit zijn

de beplantingen aangelegd door Diemont en wel op vegetatiekundige basis. Het doel van deze visie is het verkrijgen van de van nature thuishorende bosgezelschappen. De gebruikte boomsoorten zijn zomer- en wintereik, es, diverse soorten iep en esdoorn, zoete kers, beide soorten berk en langs de randen ook nog beuk, tamme kastanje en klein- en grootbladige linde. De op deze wijze verkregen beplantingen worden tot opgaand bos opgeleid.

Beheer

De doelstelling van het in 1973 opgestelde beheersplan voor het natuurreservaat is in de eerste plaats "het instandhouden en ontwikkelen van alle in het reservaat voorkomende natuurlijke elementen in het

Bosgebied op de Riessenberg, onderdeel van het "Savelsbos". Doorgeschoten hakhout. Ondergroei Eiken-Haagbeukebos. Foto: J. Th. ter Horst.

voor hen meest geschikte milieu" en "waar nodig, bevorderen van natuurlijke rijkdommen...". Voor het beheer betekent dit het handhaven, herstellen en uitbreiden van de aanwezige natuurwetenschappelijke waarden. Uitgangspunt is, dat de aanwezige bosassociaties hier van nature thuishoren. De beheersvorm opgaand loofbos beantwoordt het beste aan deze eisen. Daarom zullen de meeste hakhoutculturen alsook het middenbos in opgaand loofbos worden omgevormd. Gezien de huidige toestand zal dan ook het zwaartepunt in het beheer op de omvorming van de boomlaag dienen te liggen. Het beheersplan evenals de excursielegids onderkennen dit zeer duidelijk.

In beide stukken worden met veel woorden de te nemen beheersmaatregelen besproken. De beheersmaatregel "niets doen" zou onder ideale omstandigheden de voorkeur verdienen.

Een bos, dat aan de huidige eisen van de natuurbescherming in het Savelsbos voldoet, zal in grote trekken als volgt zijn opgebouwd: "Een gemengde bovenlaag met de voor de groeiplaats representatieve boomsoorten, waarbij het kronendak niet gesloten is; een tussenlaag van boomvormende soorten, waarin alle voor de groeiplaats representatieve boomsoorten voorkomen en waarvan op den duur exemplaren de bovenlaag zullen vormen; een vitale struiken- en kruidenlaag, waarin ook de boomsoorten in de jeugdfase voorkomen, waarvan individuen te zijner tijd de tussenlaag en daarna de bovenlaag zullen vormen."

Door de eeuwenlange exploitatie als hakhout en middenbos degradeerden de bossen in het natuurreservaat. De voorgestelde beheersmaatregelen hebben eigenlijk tot doel middels een systeem dat vrij veel aan de groepsgewijze "plentering" doet denken, en in houtsoorten en leeftijd grote verscheidenheid zal tonen.

De houtproductie is niet meer de doelstelling van het natuurreservaat in tegenstelling tot het beheer in het verleden. In het beheersplan voor het gebied wordt de houtproductie niet eens direct genoemd als een mogelijke nevenfunctie. In de doelstelling wordt wenselijk geacht "het op zo voordelig mogelijke wijze verkopen van natuurproducten, die bij het uitvoeren der noodzakelijke beheersmaatregelen daarvoor beschikbaar komen". Met andere woorden de uit dunningen of noodzakelijke kap vrijkomende houtmassa kan worden verkocht. Het is jammer dat de wijze, waarop de dunningen en de kap zullen worden uitgevoerd niet nader in het plan geregeld worden. Het zou de hoofddoelstelling - het behouden en ontwikkelen van natuurwetenschappelijke waarden in het reservaat - ten goede komen.

Boswachterij Vaals

Het gebied maakt deel uit van het zgn. "Drielandenbos" ten westen van de stad Aken. De oppervlakte van het Nederlandse gedeelte bedraagt ca. 650 ha. Tijdens de excursie werden de complexen Malensbos en Schimperbos bezocht over een route van ca. 2,5 km.

Door de vele geologische formaties, die in het gebied voorkomen is ook de afwisseling in bodemgesteldheid groot. De gronden van de boswachterij bestaan uit het fijne kalkhoudende of kalkarme, plaatselijk kleiige Vaalser groenzand, Gulpens Krijt, waar dit niet door vuursteenlucium of jongere formaties is bedekt, hoogterrasmateriaal en loess. Er is een voor ons land aanzienlijk hoogteverschil aanwezig: ruim 200 m (tussen 120-330 m + NAP).

Op het plateau, dat een te lage pH voor de landbouw bleek te hebben, wordt als bosgezelschap een droog Wintereiken-Berkenbos aangetroffen, terwijl op de hellingen een droog Eiken-Haagbeukenbos zich wist te handhaven, ook al is dit vaak bijna onherkenbaar veranderd. Ongeveer 30 jaar geleden is men begonnen met de omvangrijke omvormingen van de grotendeels holle bossen, hakhout en middenbos in het gemengd opgaand loofbos. Wel werden enkele hakhoutbosjes ongeroerd gelaten om hierin een natuurlijke, ongestoorde ontwikkeling te kunnen volgen. Van de houtsoorten zijn gebruikt: Inlandse eiken, esdoorn, beuk, berk en wilde kers met verschillende struiksoorten. Alle genoemde soorten horen hier van nature thuis. Dit is dan ook het uitgangspunt geweest in de visie van Diemont.

Wie de vegetatie en het bos van het natuurreservaat Savelsbos vergelijkt met die van de boswachterij Vaals, zal al gauw tot de conclusie komen, dat in het laatste gebied heel wat minder te beleven valt. Het zal nog heel veel werk en tijd kosten voordat het Malensbos in een mooi oud boscomplex verandert. Eerste stappen daartoe zijn reeds gezet - en dat is op dit moment het belangrijkste. Een van de problemen ter plaatse vormen de huidige fijnsparmonoculturen, die te lijden hebben van de honingzwam. Deze bossen worden geleidelijk in loofbos omgezet. Van de naaldboomsoorten staan er voorts Europese larks, douglas, sitkaspar en Weymouthden.

In de komende jaren zal het beheer in de boswachterij zich nog op de omvormingen van de hakhoutculturen moeten toelagen. Al gauw wordt echter het begeleiden van de jonge opgaande bossen de belangrijkste taak in het gebied. Men mag de beheerder hierbij een sterke en gelukkige hand toewensen.